

KONST VETAREN 2021

KONSTVETAREN 2021

INNEHÅLL

Ordföranden har ordet

EVA FLOGELL

I skuggan av det manliga geniet – modernismens kvinnliga pionjärer

ANNA INGEMARK

En vandring i universitetets skulpturpark

INGRID ANDERSSON EVA FLOGELL

I morgon kommer något underbart att hända

MARIANNE FRISK

Gamla Valla koloniområde: Ett levande monument

KERSTIN SVEDBÄCK

Imaginär sanning I & II

ASTRID EDLUND

Cajsa von Zeipel – F-ble dimensions variable

GULLBRITT WEILAND

Den dansande dervischen

ANNE-MARIE GRUBBSTRÖM

Rakt upp och ned

EVA FLOGELL

Arbor Vitae, Livets träd

INGRID ANDERSSON

Martin Sundvall f. 1975

GUNILLA DEREFELDT

Skulpturparken som ett kollektivt minne – avslutande reflektioner

INGRID ANDERSSON GUNILLA DEREFELDT

En djurmålarinna med penna, pensel och kavalett

AREND WALLENQUIST

Konstböcker som kommit ut i Sverige 2020-2021 – ett personligt urval

CHARLOTTE KROON

Ordföranden har ordet

Ett nytt år med trevande början, viss öppenhet och nya restriktioner. De nyttillträdda styrelseledamöterna har stått i startblocken en längre tid och tålmodigt väntat på att få ta itu med uppgifter i KKL. Under väntetiden har en ny hemsida utvecklats av KKL:s nya sekreterare, bättre anpassad även för mobilanvändning. Där finner man beskrivningar av kommande program, referat av det som redan har hänt och tidigare utgivning av Konstvetaren. Här finns vi: <https://konsthistoriskaklubben.konstforeningar.se/>

Även om detta år inte varit lika rikt på aktiviteter, som det brukar vara, har redaktionsgruppen producerat en "Konstvetare". I detta nummer kan du ta del av Anna Ingemarks beskrivning av tidiga kvinnliga arkitekter från 1900-talets första hälft. I hennes artikel får vi berättelsen om tre kvinnor som gjort avtryck i arkitekturhistorien, österrikiskan Margarete Schütte-Lihotzky (1897-2000), fransyskan Charlotte Perriand (1903-1999) och den polska sedermera svenska arkitekten Léonie Geisendorf (1914-2016). Dessa tre kvinnor har fått ett sent erkännande i förhållande till de samtida männen med genistatus. De har skapat funktionell arkitektur både i köksinredningar, möbler och rationella villor ritade för småbarnsfamiljer.

Några av seminariegrupperna har hittat former för studier under pandemin som inneburit träffar utomhus i kombination med skrivande. Under temat "Skulptur" har seminariegrupp 2 bearbetat detta genom både studiebesök, läsande och skrivande. Ett resultat av detta finns i årets "Konstvetare". Studiebesök i universitetsparken i Linköping resulterade i att var och en presenterar en konstnär som är representerad i parken.

Under årets sista dagar förlorade gruppen en mycket uppskattad medlem, Kerstin Svedbäck. Hennes artikel om Martin Karlssons konstverk "Gamla Valla koloniområde: Ett levande monument" utges därför postumt i Konstvetaren. Med tacksamhet minns vi allt som Kerstin bidragit med i KKL: artiklar, arbetet i redaktionsgruppen och intressanta föreläsningar.

Arend Wallenquist har i flera år samlat material och studerat konstnärinnan och författaren Rosa Nordenskjöld (1890-1950). I sin artikel har Arend skildrat Rosas liv och hennes stora intresse för djur och djurmåleri. Hon har även skildrat djur i sina böcker: *Ur hästarnas liv* och *Djur och människor*.

Genom vår eminenta bibliotekarie Charlotte Kroon får vi veta en del om utgivningen av konstböcker som kan intressera alla oss konsttalskare.

Stort tack till vår kunniga, kloka redaktionsgrupp: Ingrid Andersson, Britt-Mari Augustsson och Cecilia Lindheimer för årets Konstvetaren.

Eva Flogell

KONSTVETAREN 2021

Ansvarig utgivare: Eva Flogell

Redaktion: Ingrid Andersson, Britt-Mari Augustsson, Cecilia Lindheimer

Grafisk form: Mats Fredrikson

Tryck: ALA-tryck 2022

I skuggan av det manliga geniet – modernismens kvinnliga pionjärer

Anna Ingemark

Historien om den tidiga modernismens arkitektur och design domineras nästan helt av män, med tongivande gestalter som Le Corbusier, Mies van der Rohe och Alvar Aalto, vilka i början av 1900-talet förespråkade en mera ändamålsenlig estetik.¹ Vid närmare anblick framträder emellertid alltför kvinnor – länge förbisedda i översiktslitteraturen – som trots konventionerna tidigt nådde framgångar inom arkitektur och design.² Deras begränsade utrymme i det offentliga rummet hade flera orsaker, men handlar i grund och botten om de polariserade könsroller som länge varit rådande. Det dröjde länge innan kvinnor överhuvudtaget tilläts studera arkitektur, men även med en gedigen utbildning var det svårt för en kvinna att bli en självständigt praktiserande och erkänd arkitekt.³ Inte sällan har deras gärningar uppmärksammats långt senare, och först i hög ålder eller efter sin död har de blivit föremål för biografier, separatutställningar och dokumentärfilmer. Detta har i sin tur försvärats av den ibland bristfälliga dokumentationen av kvinnliga arkitekters praktik – som ofta skedde i skuggan av manliga kollegor eller äkta makar.⁴ I den här artikeln vill jag lyfta fram några av dessa pionjärer – som under första hälften av 1900-talet var verksamma inom ett fält som fortfarande framför allt var en manlig sfär.

Kring sekelskiftet 1900 präglades många av Europas städer av trångboddhet och dåliga levnadsvillkor med påfallande stora klassklyftor. Första världskriget förde med sig ytterligare misär, men

efter krigsslutet fanns en vilja att förändra och bygga upp något nytt. Det sociala reformarbetet kom upp på den politiska agendan och blev en statlig angelägenhet kopplat till bland annat den påbörjade demokratiseringsprocessen.

Arkitekturen influerades av ingenjörskonsten och man antog en mer vetenskaplig hållning även till bostaden och hemmet. Hygien kom i fokus i takt med att man lärde sig mer om smittspridning och devisen blev att bygga för att få in ”sol, ljus och luft”. 1921 kom den svenska utredningen *Praktiska & hygieniska bostäder*, som på ett tidstypiskt sätt visar på ambitionen att höja bostadskvaliteten för det stora flertalet.⁵ Samma år fick, efter en mångårig och hård kamp, kvinnor rösträtt i Sverige. Parallellt började också Konstakademien och de tekniska högskolorna öppna upp för studier i byggnadsteknik och arkitektur oavsett kön – något som även skedde successivt på kontinenten.⁶

Under mellankrigstiden ser vi hur flera nyutexaminerade kvinnor i Europa är med och formar det nya vardagslivet. **Margarete Schütte-Lihotzky** (1897–2000) kom att bli Österrikes första kvinnliga arkitekt efter studier vid *Kunstgewerbeschule* och Konstakademien i Wien.⁷ Hon blev en pionjär i fler avseenden. Det rådande samhällsklimatet väckte hennes sociala engagemang – arkitektuppgiften handlade nu om betydligt mer än att rita vackra hus åt förmögna beställare. Som ung arbetade Margarete (ibland kallad Grete) bland annat i nära samarbete med den omskrivna Adolf Loos – exem-

Margarete Schütte-Lihotzky
Fotograf: okänd, copyright Brandstätter Verlag,
Wien. Wikimedia Commons.

Frankfurterköket.
Foto: Wikimedia Commons

Charlotte Perriand i sin studio.
Foto: Robert Doisneau/Wikimedia commons

pelvis i ett projekt med syfte att uppföra enkla arbetarbostäder i Wiens utkant – även om hon parallellt också hade en egen arkitektbyrå.⁸

1926 flyttade hon till Frankfurt och fick anställning på stadsbyggnadskontoret under arkitekten Ernst Mays ledning. Han var övertygad om att ett mer rationellt förhållningssätt genom en standardisering av hela byggnader och inredningselement var lösningen på bostadskrisen. Ett av de första uppdragen Schütte-Lihotzky fick var följaktligen att rita ett standardkök för ett större projekt, där flera tusen nya bostäder skulle uppföras. Det som kom att kallas *Frankfurterköket* planerades närmast som ett laboratorium, där alla viktiga komponenter fanns inom räckhåll för att effektivisera hushållsarbetet, men med en påfallande omsorg om det estetiska uttrycket. Inspiration till det blåmålad experimentköket hade hon bland annat fått genom studier av restaurangkök på tåg, helt i linje med modernisternas fascination för fordonsteknik. Schütte-Lihotzky skissade vidare på olika lägenhetstyper och planlösningar för alltifrån singlar till skolkök och daghem, där somliga realiserades och andra stannade på pappret. Samtidigt skrev hon en rad artiklar där hon förespråkade bättre villkor för såväl gifta som ogifta kvinnor med utgångspunkt i en mera genomtänkt arkitektur.

Frankfurtermodellen var emellertid den idé som fick störst genomslag och snart såg man den här typen av ytsnåla kök i alla nyuppförda funkishus.⁹ Åren 1930 till 1937 tillbringade Margarete och dåvarande maken Walter Schütte (som också var arkitekt) i Sovjetunionen, där hon bland annat ritade moderna, hygieniska barnkrubbor för att underlätta för yrkesarbetande mödrar. Det politiska ställningstagandet och engagemanget i motståndsrörelsen under Andra världskriget ledde till drygt fyra års fängelse innan hon blev befriad av kanadensiska trupper. Först efter flera år kunde makarna återförenas innan de så småningom valde att gå skilda vägar.¹⁰

Margarete Schütte-Lihotzkys liv och verk genomsyras av rationalism förenad med socialistisk övertygelse och en kamp för kvinnors frigörelse, men det dröjde länge innan hon fick den uppmärksamhet hon förtjänar.¹¹

Charlotte Perriand (1903–1999) tillhör samma generation, och efter fem års studier vid *École de L'Union Centrale des Arts Decoratifs* i Paris, började hon sin bana som möbeldesigner.¹² Hon influerades av det radikala 1920-talet avseende alltifrån konst, arkitektur och mode till litteratur och jazzmusik – vilket bland annat manifesterades i hennes

1. Se t. ex. Kenneth Frampton, *Modern Architecture – a Critical History*, Thames & Hudson, London 2007.

2. Läs gärna Christian Björks intressanta kapitel ”Kvinnliga formpionjärer” i utställningskatalogen *Kvinnliga pionjärer – svensk form under mellankrigstiden*, Nationalmuseum, Stockholm 2015 (s. 8-20) samt Penny Sparke, ”The Rational Interior”, *The Modern Interior*, Reaktion Books, London 2013.

3. Helena Werner, *Kvinnliga arkitekter – om byggpionjärer och debatterna kring kvinnlig yrkesutövning i Sverige*, diss. Göteborgs universitet, Göteborg 2006 samt Carmen Espegel, *Women Architects in the Modern Movement*, Routledge, London 2018, s. 65 ff.

4. Espegel 2018, s. 65 ff.

5. Espegel 2018, s. 65 ff.

6. Werner 2006, s. 187-191.

7. Avsnittet om Schütte-Lihotzky bygger på Espegel 2018, s. 164-198, Susan R. Henderson, ”A revolution in the woman’s sphere – Grete Lihotzky and the Frankfurt Kitchen”, Barbara Miller Lane (ed.), *Housing and Dwelling – Perspectives on Modern Domestic Architecture*, Routledge, London 2007, s. 248-258 samt Karin Lindegren, ”En ’exotisk’ pionjär – arkitekt och designer”, *Form* 1989:3, s. 38-39.

8. Lindegren 1989.

9. Espegel 2018, s. 183 ff.

10. Espegel 2018, s. 192-196.

11. Karin Lindegren, ”Rationalismens röda tråd”, *Form* 1993:5. Frampton (2007) beskriver Frankfurterköket med ett par rader och att det ritats av G. Schütte-Lihotzky, s. 138.

12. Avsnittet bygger främst på Sébastien Cherruet & Jacques Barsac (eds.), *Charlotte Perriand – Inventing a New World*, Fondation Louis Vuitton, Paris 2019, Espegel 2018, s. 199-240 samt dokumentärfilmen *Design bortom gränser – Charlotte Perriand*, SVT Play 2019.

progressiva examensutställning. 1927 stegade hon helt sonika upp till en av modernismens frontfigurer, Le Corbusier, som drev sitt arkitektkontor på Rue de Sèvres med kusinen Pierre Jeanneret, för att visa upp sina arbetsprover i hopp om uppdrag. Efter en viss tveksamhet från Le Corbusiers sida inleddes ett långvarigt samarbete.

De avant-gardistiska villorna med sina öppna rumslöslöden hade möblerats med Thonets klassiska böjträstolar eller liknande, medan exempelvis Bauhauskolans Marcel Breuer tagit fram nya, tidsenliga ställmöbler. Tack vare Perriand blev även inredningen mer innovativ. Ett exempel är vilstolen *Chaise Longue* (1929) inspirerad av sanatoriemöbler, som är designad utifrån Perriands princip att en möbel ska vara en förlängning av människokroppen. I det här fallet var det inte minst den moderna, modemedvetna kvinnan iklädd kort kjol som hon hade i åtanke. Den ikoniska clubfåtöljen *Grand Confort* (1928) med sin ställram följer samma estetik.¹³ På senare tid har det visat sig att formgivning som länge tillskrivits Le Corbusier nog snarare har initierats av Perriand, även om den har slutförts i en gemensam process. Charlotte och Pierre Jeanneret blev snart ett kärlekspar i denna trojka, som tycks ha präglats av ett dynamiskt, men inte helt konfliktfritt samarbete. Så småningom växte meningsskiljaktigheterna, inte minst då Charlotte blev alltmer engagerad i vänsterrörelsen, och 1937 valde hon att stå mer på egna ben.¹⁴

Åren 1940 till 1943 tillbringade Perriand i Japan, där hon introducerade den västerländska modernismen samtidigt som hon införlivade den japanska estetiken och filosofin i det egna skapandet. Omkring 1950 designade hon ett prototypkök för Le Corbusiers innovativa *Unité d'Habitation* (1947–1952) i Marseilles, som var ett slags kollektivboende med gemensamma faciliteter av olika slag. Köksdesignen utmärks av en enkel rationalitet där funktionen styr utan att hon gör avkall på färg och form i likhet med föregångaren Schütte-Lihotzkys Frankfurterkök. Perriands grundtanke var dock att kvinnan skulle vara mer delaktig i gemenskapen genom att ha ett kök integrerat med

sällskapsytorna, i motsats till det lilla laboratorieköket.¹⁵ Hennes design präglas efter hand mer av naturliga material och ett organiskt formspråk i kontrast till den strama ställrörsestetik som hon hade ägnat sig åt under 1920-talet.

1967–1982 fick Perriand huvudansvar för utvecklingen av semesteranläggningen Les Arcs i franska Alperna. Projektet pågick under ett par decennier och innefattade såväl bebyggelsen, dess placering i landskapet som de minimala lägenheternas utformning. Allt var genomtänkt i minsta detalj och det är tydligt hur hon tagit hänsyn till alltifrån förvaring av skidor och otympliga pjäxor till skönhetsupplevelser genom generösa fönster mot bergen.¹⁶

Charlotte Perriands liv präglades av en frihetslängtan, som bland annat kom till uttryck i hennes kärlek till naturen, resorna till andra världsdelar och i den oupphörliga kreativiteten. Först i hög ålder föräddades hon egna utställningar, böcker och filmer som bidragit till att allt fler fått upp ögonen för hennes verk.

Slutligen vill jag i korthet nämna ytterligare en intressant arkitekt som verkade i samma modernistiska anda, nämligen kosmopoliten **Léonie Geisendorf** (1914–2016). Född i Warszawa studerade hon arkitektur i Zürich och gjorde sin praktik i Paris – för att senare etablera sig i Stockholm.¹⁷ Le Corbusier kom att bli hennes största förebild och perioden i hans ateljé på Rue de Sèvres 1937 blev betydelsefull för hennes egen utveckling. Strax efteråt valde hon, precis som arkitekterna Ralph Erskine och Josef Frank, att lämna de politiska och sociala oroligheterna på kontinenten till förmån för Sverige. Här arbetade hon under de första åren hos arkitekten Sven Ivar Lind, för att 1950 starta egen verksamhet med maken Charles-Edouard. Ett av deras viktigaste, gemensamma projekt var det som sedermera blev S:t Görans gymnasium – en djärvt modernistisk märkesbyggnad – som stod klar 1960. I samma anda ritade hon det brutalistiska Villa Delin (1966–1970) åt en barnfamilj som efterfrågade en robust byggnad i betong på en naturtomt nära vattnet.

Ett fint exempel på hennes byggnadskonst är anars de 114 radhusen i kvarteren kring Riksrådsvägen i Bagarmossen från 1953–1956. Huskropparna med sina nedtonade fasader är varsamt utplacerade i den befintliga terrängen och uppför-

da i 3 olika varianter. Geisendorf arbetade med intrikata planlösningar i flera etage som förhöll sig såväl till familjelivet som utemiljön. Kök med skjutdörrar i glas för att skapa en förbindelse med allrummet, den murade öppna spisen och en insynsskyddad täppa är andra av radhusens kvaliteter. Arkitekturen utgör närmast sinnebilden för den omsorg om både form och funktion som är typisk för efterkrigstidens bostäder i Sverige.¹⁸

Tyvärr blev några andra av Geisendorfs förslag, exempelvis Katolska kyrkan vid Kungsträdgården, aldrig uppförda. Måhända var tiden inte mogen för hennes radikala uttryck, kanske mötte hon som kvinna ett större motstånd eller också berodde det helt enkelt på hennes starka, kompromisslösa vilja. Men trots få förverkligade projekt fortsatte Léonie Geisendorf oförtrutet att ägna sig arkitekturen, som jämte kärleken till Frankrike, var en livslång passion. Hon behöll under alla år i Sverige en lägenhet nära Boulevard Saint-Germain i Paris där hon 102 år gammal avslutade sina dagar.

De här tre kvinnorna vara alla banbrytande under 1900-talets första hälft med sin radikalt moderna arkitektur och design, som så småningom slog igenom på bred front. Det rationella förhållningssättet var inspirerat av tidens högteknologi och präglades av ett stramt formspråk – ofta betraktat som manligt kodat – men uppenbarligen är det mera komplext än så. Margarete Schütte-Lihotsky,

Léonie Geisendorf (omkring 1965). Foto: okänd/Wikimedia Commons

Charlotte Perriand och Léonie Geisendorf gjorde alla avtryck på den gestaltade miljön under denna brytpunkt – anmärkningsvärt i sig om man beaktar det faktum att kvinnor ännu var i minoritet. Och även om dessa arkitekter sinsemellan uppvisar en bredd, med byggnader och föremål designade för såväl offentliga som privata ändamål, kan man se hur samtliga visar en betydande omsorg om det vardagliga livet. Idag är det en självklarhet att oavsett kön kunna ägna sig åt det här fältet – även om de arkitekter som hamnar i rampljuset inte sällan är män – och det återstår att se vilka från vår egen tid som kvalar in i historieskrivningen.

Kök i ett av radhusen längs Riksrådsvägen. Foto: Sune Sundahl i Byggmästaren 1956/Wikimedia Commons

Villa Delin (1966–1970) av Léonie Geisendorf. Foto: Holger Ellgaard/Wikimedia Commons

18. Se vidare i *Upp i vind – Léonie Geisendorf arkitektur*, s. 58ff.

13. Espejel 2018, s. 203.

14. *Design bortom gränser – Charlotte Perriand*, SVT Play 2019.

15. Espejel 2018, s. 219–224.

16. Se vidare i Cherruet & Barsac 2019.

17. Avsnittet är främst baserat på skriften *Upp i vind – Léonie Geisendorf arkitektur*, Dan Hallemar et. al. (red.), Arkitektur- och designcentrum, Stockholm 2014.

En vandring i universitetets skulpturpark

Ingrid Andersson Eva Flogell

Fältstudier har vi i KKL:s seminariegrupper bedrivit några gånger under 2020. Här är det Konstvetarseminariet 2 som träffat varandra på universitetsområdet för att bekanta oss med skulpturerna som finns utomhus.

Vi börjar vår vandring till skulpturparken vid norra delen av genomfartsleden Corson som leder fram till själva parken i söder. Så fantastiskt att Linköpings universitet har valt att manifesteras sig i denna utkant av staden genom att satsa på konst! Idén kom från förre regiondirektören på Akademiska hus, Bengt Erlandsson, som tillsammans med universitetsarkitekten Anna Hesser år 1999 bestämde att man skulle skapa en park på ett litet område som tidigare mest använts till att förvara olika typer av byggnadsmaterial.

Med stort intresse följer vi vägen fram förbi C-huset i rå betong och förbi A- och B-huset som mest liknar fabriksbyggnader. Vi passerar då Valla folkhögskola, som ursprungligen var Henric Westmans bostad. Westman var Linköpings store donator som donerade all sin kvarlåtenskap till Linköpings stad, bland annat Valla gård med mark, vilket senare möjliggjorde etableringen av vårt universitet¹. Vi fortsätter vår vandring mot det nya Studenthuset byggt av vinröd plåt, med bibliotek, föreläsningssal, studieplatser och grupprum. Huset reser sig högt över det tidigare mest utmärkande glashuset Zenit. Vi passerar till slut några tegelbyggnader och är framme vid skulpturparken.

Efter en rundvandring bestämmer vi oss för att välja varsin konstnär som är representerad på platsen att fördjupa oss i. Här vill vi presentera resultatet av våra individuella studier.

För att möta det första konstverket vänder vi tillbaka till den norra delen av Corson.

I morgon kommer något underbart att hända

Marianne Frisk

Detta är en skulpturinstallation på Linköpings universitet, som kom på plats under år 2000. Den är placerad på Corson, den gång- och cykelväg som löper rakt genom Linköpings universitetsområde. Konstnär är Jan Svenungsson och uppdragsgivare och finansierare är Statens konstråd. Uppgiften var att skapa någon form av övergripande gestaltning för hela Corson. När konstnären besökte området slog han av hur olikartade husen var som låg längs gatan och av hur många visuella insatser av mer eller mindre konstnärliga slag som redan fanns på området. I sitt skapande resonerade Svenungsson så här:

På universitetsområdet samsas en rad institutioner med olika verksamheter om utrymmet. I analogi med hur de alla har skilda uppgifter, men är organiserade tillsammans och har gemensamma mål under ett gemensamt namn – så kan jag hoppas att mitt konstverk i sex delar ska fungera. Varje enskild skulptur har sitt eget speciella uttryck, sin egen logik, sitt eget förhållande till sin plats, sitt eget ord samtidigt som skulpturerna tillsammans bildar ett påstående.

Konstverket består av sex delar utförda i olika material såsom rostfritt stål, brons, gjutjärn, sten och neonrör.

Alldeles intill Corsons norra entré kan man se två ord avteckna sig som ett emblem mot himlen:
I MORGON.

Utanför A-huset står en kub i polerad svart granit. På kvällen är den upplyst av en spotlight. I kubens fyra vertikala sidor är sex bokstäver infrästa, som tillsammans bildar ordet KOMMER.

Ett av Corsons många brunnlock är falskt och bär ordreliefen "något" i mitten av sin skiva. Från ordet löper optimistiska strålar ut, likt ekrarna i ett hjul. Den är belägen utanför B-husets norra ände.

Mitt emot B-huset, ingång 27 och Valla folkhögskola, står nio bronsbokstäver ställda på varandra med en lätt inbördes vridning som gör att ordet UNDERBART inte uppträder helt korrekt från någon sida, men det kanske det underbara aldrig gör?

Mellan Studenthuset och hus Key ligger tre stora geometriska sågade block i grå bohusgranit på en oregelbundet formad ö av strandgrus. Stenblocken är höga som en bänk, uppifrån kan man se att de har bokstävers form: ATT.

Campushallens norra kortvägg har fem neonbokstäver och ett utropstecken inlagda som en tatuering i den grå fasaden. Den bildar ordet "hända"! och lyser dygnet runt.

Vad är det som ska hända?

Går man Corson från norr till söder finner man att de tillsammans bildar:

I MORGON KOMMER något
UNDERBART ATT hända!

¹ Hammenbeck Stefan (red.) *Till gagn och varaktig nytta: Westman-Wemerska stiftelsen 1913–2013*, Östergötlands museum 2014, s. 220–229.

I morgon kommer något underbart att hända, 2000. Foto: Gunilla Liman

Jan Svenungsson, målare, tecknare och fotograf är född i Lund 1961. Han är utbildad på Konsthögskolan i Stockholm och fortsatte sina konststudier i Paris. Med tiden blev han professor på Högskolan för fotografi och film vid Göteborgs universitet (1996–2000). Numera är han verksam i Berlin och innehar en professur i grafik vid universitetet i Wien.

Jan Svenungsson har skapat ett antal skorstensskulpturer som för varje uppförd skorsten blir en meter högre. Den femte skorstenen som är 14 meter hög och uppfördes 1999 sticker upp ur vattnet utanför Arbetets Museum i Motala ström, Norrköping.

REFLEKTIONER: Jag tycker om meningen som de olika orden bildar och den utspridda placeringen. När skulpturerna installerades fick jag en skrift som berättar om tillkomsten av konstverken och förstår därför konstnärens tankar. Om jag inte hade fått den: hade jag sett skulpturerna då och fått ett sammanhang? Det skulle vara intressant att intervjua ett antal personer, både anställda och studenter, och höra om man har sett de olika delarna och att de tillsammans bildar ett påstående.

Gamla Valla koloniområde: Ett levande monument

Kerstin Svedbäck

Universitetets skulpturpark, *Gamla Valla koloniområde* med tillägget i titeln: *Ett levande monument*, 2003. En röd stuga räddad undan rivning från tiden då Valla koloniträdgård låg här i närheten. Delar av koloniområdet revs 2003 för att ge plats åt universitetet. Jag frågade mig hur en nutida konstnär kan välja att göra en "readymade", av ett så nostalgiskt slag.

Koloniträdgårdarna hade en viktig funktion i det tidiga 1900-talets hushållning, inte minst under

krigens ransoneringar och livsmedelsbrist. Initiativtagarna hade många väl genomtänkta idéer kring folkhälsa och för hela familjen. En flaggstång står innanför staketet. Koloniträdgården är dock inte enbart en svensk företeelse, vi fick idén via Tyskland och Danmark men den svenska flaggan markerar här svensk identitet i likhet med röd stuga. Framför allt är stugan en påminnelse om vår historia, även om kolonilotterna än i dag är eftertraktade för hobbyodling och eventuell samvaro med andra odlare.

Gamla Valla koloniområde Ett levande monument, 2003. Foto: Kerstin Svedbäck

Konstnären Martin Karlsson är född 1976 och har gått igenom konstutbildningar i Stockholm. Som konstnär vill Martin Karlsson Tebus (ett senare namntillägg) framför allt dokumentera. I en fotobok (2007) dokumenterar han hur Carl von Linnés namn har "exploaterats", använts i hans hemstad Uppsala. Han har fotograferat någonting som kan sägas representera själva företeelsen; en person, en skylt, en bakelse, en vägs skylt, en skogsstig. Han har följt spåren av Carl von Linné utan att värdera eller kategorisera. Det handlar även här om identitet, vi präglas av vår uppväxtmiljö.

Ett annat av Martin Karlsson Tebus intressen är rollspel och fantasy, vad jag förstår är hans syfte att nå djupare i förståelsen av historien. I målningar av landskap från Nya Zeeland återfinns de bergsområden där filmen *Sagan om ringen* spelades in. Här hänger foton han sökt upp på nätet bredvid skisserna han gjort och därtill målningarna. Hela processen redovisad.

Karlsson Tebus använder ofta fotografiet i sin konst men målar också i olja. Han tjänstgör även som lärare på en målarskola i Stockholm.

I en artikel på nätet hittar jag beskrivningen av ett projekt som Karlsson Tebus genomfört i Norrköpings Konstmuseum. Kanske minns ni att hela väggen bakom trapporna mellan de tre våningarna i museet är täckt av en väggmålning utförd av Nils Wedel år 1946. Väggen utgör museets största verk. Jag har hört Lars Ove Östenson berätta om Wedels tema *Konsternas intåg* och om hur han använde Nawax-teknik. Inspirerad av just Lars-Ove Östenson fick Karlsson Tebus idén att göra om *Konsternas intåg* till *Konsternas uttåg*. Projektet ägde rum sommaren 2013 och gick ut på att visa konst ute på stan och var en viktig del i museets och stadsbibliotekets gemensamma 100-årsfirande. I en intervju publicerad i kulturen.nu med Ann-Charlotte Sandelin säger Karlsson Tebus: "Jag har jobbat väldigt mycket med att levandegöra historia, särskilt inom konsten. När jag blev inbjuden till Norrköping tittade jag på samlingen och blev imponerad av den modernistiska delen." Hans dröm, berättar han vidare, är att se konstmuseets personal klädda som på den stora väggmålningen och med Wedels verk i händerna gå ut ur museet "till folket", ja som på den stora väggmålningen.

Men inte bara målningarna ska föras ut utan även andra delar av Wedels konstnärliga värld. Därför har Karlsson Tebus projektanställt lokalt verksamma kolleger som gör andra delar, keramikern Marie Söderholm, konstnären Åsa Kummu och smeden Michael Maasing.

Åsa Kummu tycker att det varit spännande och lite "skräckblandat" att ansvara för att levandegöra kläderna på Wedels målning.

"I studiesyfte har jag väl kopierat andras verk, men aldrig någonsin på det här sättet. Kopiera från patinerad väggmålning till något helt annat material, som dessutom rör på sig utanför verket", säger Martin Karlsson Tebus.

Även i detta projekt ser jag hur Karlsson Tebus återanvänder äldre konst så som han tidigare använt gamla fotografier. Han går gärna tillbaka i vår historia, studerar noga företeelsen, konsten eller fotografiet. På det foto av kolonistugan som ledsagade presentationen av Martin Karlsson Tebus, den vi i gruppen fick av vår guide kan jag ana att planteringen av fruktträd och buskar följer det föreslagna mönster som Anna Lindhagen, tidig förespråkare och initiativtagare till koloniträdgårdar förespråkade. Ett agerande finns ofta med i verken. Här tänker jag på skötseln av stugan och trädgården. Undrar i hur stor utsträckning den tas om hand av studenterna? Det tilltalar mig att denna påminnelse om förfluten tid får en plats i universitetsparken, mitt i ett centrum för framtid och utveckling. Likaså är det tilltalande att studenterna ska sköta om den lilla gräsmattan och växterna som nu finns innanför det prydligt rödfärgade staketet.

Kläderna på väggmålningen har djärva mönster. Kanske kvinnan på bilden är en dansare, kanske är hon textilkonstnären Alice Wedel.
Foto: Ann-Charlotte Sandelin/kultursidan.nu

Imaginär sanning I & II

Astrid Edlund

Konstverket består av två massiva glasskivor 1,40 x 1 meter med ramar av rostfritt stål fästa på kraftiga betongsocklar i knappt 90 graders vinkel tre meter från varandra. Mellan dubbla glasskivor finns uppförstorade genomskinliga sjukjournalblad med till synes likalydande text. Då parkens grönska både ses igenom och speglar sig i glaset är de svår-lästa. Konstverket ingick i Akademiska Hus utställning Permanens 2009 och tävlade tillsammans med sju andra konstnärer om 50 000 kr som dock vanns av Cajsa von Zeipel.

Anna Odell, född 1973, skapade rubriker när hon i januari 2009 klättrade omkring på Liljeholmsbron och av polisen fördes till akuten på S:t Görans psykiavdelning, där man nästa dag upptäckte att det varit en spelad psykos. Händelsen filmades och var en del av hennes kandidatarbete på Konstfack *Okänd, kvinna 2009-349701*. Syftet var att rekonstruera Anna Odells eget insjuknande 1995 och ”synliggöra maktstrukturer inom vården, samhällets syn på psykisk sjukdom och den offerroll som den sjuke, enligt henne, pådyvlas”. Utställningen som presenterades på Konstfacks elevutställning 2009, och senare i Kalmar och på Kulturhuset, innehöll dels film, ljudupptagningar, ett antal intervjuer med jurister och handledare från Konstfack, debattartiklar samt autentiska sjukhusjournaler. Det är dessa journaler som presenteras på glasskivorna i Universitetets skulpturpark i Linköping.

På den ena glasskivan visas journalen från Kungsholmens allmänpsykiatriska sektorklinik, dr Edberg, 1995-10-10 kl. 22.30 för Anna Odell. Där beskrivs att polis hade kallats till Liljeholmsbron där en privatperson försökt hålla patienten som gått på räcket och det hade krävts fyra poliser och handfångsel för att få med henne i piketbilen. Vid ankomsten var hon så bråkig, sparkade och slog att hon omedelbart hade lagts i bälte. Hon vägrade svara på tilltal, ville inte visa ansiktet eller

uppges sitt namn. Efter en stund då polisen haft kontakt med sambandscentralen visade det sig att patienten hade avvikit från Ekbacken och varit efterlyst och att polisen hade letat efter henne i sjön Magelungen bl.a. med helikopter. Läkaren tog kontakt med Ekbacken där man kände henne väl. Hon hade vägrat ta morgonmedicinen. Någon poliseskort behövdes inte ansåg vårdpersonalen och när man kom och hämtade henne släpptes hon ur bältet kl. 23.20 och följde lugnt och frivilligt med till Ekbacken.

Den andra glasskivans journal kommer från Norra Stockholms Psykiatriska akutmottagning, dr Skoog, 2009-01-21 kl. 19.10 för Okänd kvinna 2009-349701.

Patienten hade inkommit med polisen som kallats till Liljeholmsbron där kvinnan, som stått vid räcket, blivit rabiat och börjat slåss. Det var en okänd kvinna i 20/30 års ålder ca 170 cm lång med skärsår på armarna och fortsatt våldsamt, som genast lades i bälte och erhöll tvångsinjektion. Efter intagningsbeslut fick hon ytterligare medicinering. Hon uppgav inte namn, var för aggressiv för att undersökas somatiskt och gjorde ett uppenbart psykotiskt intryck, var i oundgängligt behov av kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård på grund av suicidrisk.

2009-01-22, dr Sidén. Patienten gav fortfarande dålig formell och emotionell kontakt, var smutsig, trasig, iklädd strumpbyxor och ett par linnen, ville inte tala med läkaren ”som tillhörde en falang som ville stråla sönder hennes hjärna”.

I slutanteckningen framgår att patienten visade sig vara Anna Odell som förklarade att hon iscensatt en upprepning av sitt insjuknande i psykos 10 år tidigare, att allt bara var för att genomföra ett projekt, *Att rekonstruera en psykos* av Anna Odell Konstfack 2008. Efter att läkaren ”blivit så upprörd att jag inte kunde stanna i rummet och tala med patienten” fick hon läkarens mailadress för att förklara sig. Blev sedan friskförklarad.

Imaginär sanning I & II, 2009. Foto: Astrid Edlund

Efterspelet engagerade många. Det ansågs vara ett osmakligt practical joke som drabbade såväl vårdgivare som patienter. Andra ansåg att konstens uppgift är att sätta fingret på missförhållanden inom vården, att ge de mest föraktade patienterna en röst eftersom psykisk sjukdom fortfarande är stigmatiserande.

Vid den efterföljande rättegången vid Stockholms tingsrätt dömdes Anna Odell att betala 50 dagsböter, totalt 2.500 kr för oredigt förfarande och våldsamt motstånd men frias från åtalpunkten falsklarm. En insamling ordnades på Konstfack.

Våren 2015 utsattes Anna Odells konstverk *Imaginär sanning* för skadegörelse och den ena tjocka

glasskivan blev krossad av en sten. Det tog tid att rekonstruera skivan då journalbladet försvunnit både hos glasfirman och hos konstnären men till sist återfanns det och konstverket blev återinstallerat. Bara glaset väger 250 kg och reparationskostnaderna gick på 50.000 kr som kunde ha använts till mera konst, ansåg ledningen för Akademiska Hus.

Anna Odell är en mångsidig konstnär. Hennes långfilm *Återträffen* utsågs till Bästa film och Bästa manus vid Guldbaggegalan 2014 och långfilmen *X & Y* kom 2018.

Källor: Artiklar på internet från Wikipedia, Sveriges Radio, Akademiska Hus, Östgöta Correspondenten, Svenska Dagbladet, Dalademokraten.

F-ble dimensions variable

Gullbritt Weiland

Cajsa von Zeipel föddes 1983 i Göteborg och när hon var åtta år flyttade hon till Ljungskile, där hon växte upp. Att gå på visningar av samtidskonst blev en del av hennes uppväxt eftersom hennes mamma Agneta von Zeipel var konstintendent och chef för konsthallen vid Bohusläns museum i Uddevalla. Cajsa studerade på konstskolor i Göteborg innan hon 2005 blev antagen till Kungliga Konsthögskolan – Mejan, där hon gick fram till 2010. Hon har även utbildat sig på Städelschule i Frankfurt 2008–2009.

De första åren på Konsthögskolan var hon inte alls intresserad av föreställande konst utan jobbade istället med videor och installationer. Vändpunkten blev en föreläsning om melankolin i konsten. Bland annat nämndes Caravaggios målning *Narcissus* som förtrollas av sin egen skönhet och försvinner.

Cajsa fick sitt genombrott vid examensutställningen där hon visade sin *Seconds in Ecstasy* – en åtta meter hög stång med en roterande upp och nedhängande strippa som placerades i Nikesalen på Konstakademien. Skulpturen finns nu i Göteborgs konstmuseums skulpturhall. Efter sitt genombrott har hennes överdimensionerade kritvita skulpturer föreställande unga kvinnor med ett androgynt utseende, ofta långbenta med platåskor och hästsvans eller flätor, tagit plats i det offentliga rummet och på muséer både i Sverige och utomlands. I Universitetsparken finns skulpturen *F-ble dimensions variable*, 2009, föreställande en ung kvinna med anorektiskt utseende, oproportionerligt långa ben, tom blick och öppen mun.

Skulpturen *F-ble dimensions variable* är utmanande på många sätt, storleken, den kritvita färgen och den unga kvinnans kroppsformer. Själva funde-

rar jag över vad skulpturen ska uttrycka. Är det en reaktion på idealet att kvinnan ska vara mager eller att kvinnan tagit makten över sin kropp och sin livsstil. Kvinnan har en upphöjd position på grund av skulpturens storlek men även hennes ögon som blickar ner på betraktaren uttrycker en maktställning.

I Linköping finns även skulpturerna *Hello, Good-bye*, 2013 i Hackeforsrondellen på Åtvidbergsvägen och *Party for one*, 2017 i Studenthuset på Universitetet.

Cajsa von Zeipels stora skulpturer i gips bygger hon helt för hand genom att skulptera i frigolit med såg, kniv och sandpapper och sedan täcka med glasfiberduk och resin. Ett mycket tungt arbete. Enligt Cajsa själv ligger de karakterer hon jobbar med relativt nära hennes egen personlighet. Hennes gipsstatyer föreställer ofta unga kvinnor med androgynt utseende och hon var ju under några år självsvältande och starkt fokuserad på den egna kroppen.

2014 flyttade Cajsa till New York för att utvecklas i en ny miljö. Där upptäckte hon ett nytt material att arbeta i, nämligen silikon. Hennes skulpturer har fått en helt annan karaktär: fantasifulla, pastellfärgade och försedda med diverse attribut på mer normalt formade kvinnofigurer.

Källor:
https://sv.wikipedia.org/wiki/Cajsa_von_Zeipel
<https://www.recidencemagazine.se/konst>
<https://www.omkonst.se/13-von-von-cajsa>
<https://www.goteborgskonstmuseum>

F-ble dimensions variable, 2009. Foto: Gullbritt Weiland

Den dansande dervischen

Anne-Marie Grubbström

Upprinnelsen till *Den dansande dervischen* är ett videoklipp på en minut, som gav ett så starkt intryck på Eva Lange att hon ville omforma det till en skulptur. Det resulterade i ett objekt av svartpatinerad brons på en rödaktig rektangulär stenplatta, cirka 105 cm högt och kan ses i utkanten av Linköpings universitetspark. Hur ges en skulptur fastgjuten i marken intryck av rörelse?

Den dansande dervischen begränsas av oregelbundna ytor med minst 3 hörn, alla med olika vinklar och storlekar. Själva ytorna tycks platta och kanterna raka. Om det kan belysningen berätta. Eva Langes skulptur kan liknas vid en flersidig pyramid med avskuren topp uppåt och vidgad mantel yta neråt. Den undre delen viker kraftigt in ovanför den blekröda basplattan, så ett avstånd bildas till denna. Dervischen lutar upptill åt ena hållet och den synliga nedre delen av pyramiden går utanför basplattan. Från den position som fotografiet visar, ger detta ett intryck av obalans och förväntad rörelse. Skulpturen ger ett svävande intryck och rörelsen av skulpturen bort från den stabila bottenplattan är inte otänkbar. Så kan man följa den snurrande dervischens dans i ett ökande tempo.

Pyramidformen upptill påminner om den huvudbonad som vissa dervischers brödraskap använder i sina dansceremonier. Dervisch betyder "fattig inför gud" och gäller personer som ingår i ett hemligt brödrasällskap. I sin rituella dans svänger de runt på platsen iförda platta koniska huvudbonader och rundskurna vida kjolar. Med huvuden vända snett uppåt och händer rakt utåt rör sig dervischerna i sina böljande kjolar allt snabbare runt sin ena fot tills de faller i trans.

För att undersöka en skulptur behöver man röra sig runt objektet till skillnad från vid betraktandet av en relief eller ett tvådimensionellt objekt. Gemensamt däremot är att man kan bestämma storlek, färg och form med mätinstrument oberoende av inställning till det materiella föremålet. Att bedöma tyckande, upplevelse, känsla och fantasi går bara att diskutera men knappast att logiskt fastställa som rätt eller fel. Vad vi kan se generellt är att vi präglas av den tid vi lever i och dess förutsättningar vilket kan hjälpa oss att sätta oss in i nya förhållanden för att tolka det skulpturen kan förmedla.

Lange arbetar med former i olika material, som hon modellerar med händerna utan mätinstrument i förenklade oregelbundna former som inspirerar betraktare att vidröra dem. Titlarna berättar om Langes inriktning att det är det lilla, som knappast syns och som hon uppmärksammar i förstorade skira former, exempelvis i *Stora Vallmon*, *Näsan*, *Del av blomma*.

Den dansande dervischen 1989. Foto: Anne-Marie Grubbström

Källor:
Lexikon för Svenska konstnärer, Wikipedia, SAOB 1910, omkonst.com, Lange, Eva, (f. 1935 i Stockholm, 1953-1964 Konstfack och Konsthögskolan i Stockholm, lärare i skulptur och teckning vid Birkagårdens folkhögskola ledamot Konstakademien, m.m.)

Rakt upp och ned

Eva Flogell

Konstnären Elisabet Sagefors är född 1954 i Vilhelmina. Hon har under livet bott på många platser både i Sverige och utomlands. Idag är hon bosatt i Flen sedan 1987. Hon gick ut konsthögskolan i Stockholm 1987. Idag undervisar hon i skulptur vid samma lärosäte.

Hennes konst är främst inriktad på utsmyckning av offentlig miljö. Huvudintresset är att in ta det offentliga rummet och påverka det så mycket som möjligt. Utgångspunkten för hennes konstnärliga intresse är alltid det ute- såväl som inne-rum som ska gestaltas. Hon påstår också att hon väljer material efter platsen och hur hon kan påverka så mycket som möjligt, genom att göra så lite som möjligt. ”Det är rena självbevarelsen”, säger hon. Kan man vara så rationell som konstnär, frågar jag mig? Hon har också en humoristisk sida, då hon driver med vår uppfattning om vad materialet kan användas till och hur det upplevs när det placeras på ett nytt sätt med ett nytt budskap.

I konstverket *Rakt upp och ned* från 1999 leker hon med vår uppfattning om hur vi ska uppfatta materialet. Är det ett byggnadsverk eller kanske ska man mäta något eller ett experiment i fysik – man är ju på universitetet? En stålpalissad omfattande 16 stycken rostiga stålbalkar, sex meter höga, binder samman den ena änden av parken med den andra på diagonalen. Balkarna är rejält nedstuckna i marken. De framhäver kontrasten mellan gräsets mjuka yta och järnets hårdhet. Sagefors använder gärna massproducerade standardelement i sin konst. Hon säger själv att hennes intresse är själva byggandet tillsammans med problemlösningen.

Källor:
<https://universitetslararen.se/2011/11/30/konsten-pa-larosatena-ett-resultat-av-samarbete/>
https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_över_offentlig_konst_i_Linköpings_kommun#Västra_Valla_med_Campus_Valla_och_Universitetsparken
https://www.akademiskahus.se/mitt/linkoping/Permanens_2017
<https://corren.se/nyheter/universitetsparken-5073937>

Det får mig att se hennes konst som först och främst tekniska konstruktioner. Att hon använder vardagligt material har också att göra med att de flesta konstprojekt har en begränsad budget, vilket gör att man som konstnär tvingas tänka ekonomiskt. *Rakt upp och ned* var det första konstverket i den blivande skulpturparken vid universitetet i slutet på 1990-talet. Konstverket framkallade heta känslor för och emot, skriver Corren 2010. Vilket också var avsikten med skulpturparken – att den skulle väcka tankar och gärna provocera.

Nu när konstverket funnits i tio år har det blivit omgivet av ett stort antal konstverk. Parken har genom detta fått en fin inramning av Elisabet Sagefors *Rakt upp och ned* som ett sammanhållande verk. Hur man kan uppfatta detta verk, kan ha med ens erfarenheter att göra. När jag ser på det med mina pedagogiska ögon blir det till symbol för växande och lärande i den miljö som det är placerat och syftet att påverka så mycket som möjligt genom att göra så lite som möjligt har Elisabet Sagefors verkligen uppnått då *Rakt upp och ned* dominerar blickfånget i parken.

Andra konstverk som Sagefors skapat är *Vanda de Lux* från år 2000, som är uppförd vid Vandavägen i Akalla i Stockholm. Konstverket består av belysningsstolpar med varierande höjder och med armaturer i olika diametrar. Ljuskällorna har olika styrka och färgtemperatur. Konstnären säger själv att hon velat skapa ett landmärke som förbipasserade kan betrakta i förbifarten eller passera i lugn och ro.

Rakt upp och ned, 1999. Foto: Eva Flogell

Arbor Vitae, Livets träd

Ingrid Andersson

Konstnären Carl Fredrik Hellström (1977) började sina konststudier 1996 på en konstskola i Paris och fortsatte i New York till en Bachelor of Fine Arts, 2000. Han återvände till Sverige och gick en ettårig utbildning i stensulptur i Borghamn. Under denna tid fick han flera stipendier. 2010 återupptog han sina konststudier på Konstfack, Stockholm, vilket ledde fram till en Master of Fine Arts och Konstfacks avgångsstipendium 2012. Hellströms offentliga konst är representerad på ett flertal platser nationellt och även internationellt.

Hellström skapade *Arbor Vitae, Livets träd*. Det kom till Skulpturparken, LiU, 2011 och är gjort i fiberbetong, plywood och cellplast. Det består av en kraftig stam och sju bågar. Till verket hör en berättelse av konstnären om trädets historia. Nedan återges berättelsen i förkortad version.

Berättelsen: Det förstenade trädet Arbor Vitae! En person född 1938 med namnet Max Ros påstår sig ha träffat det Levande Trädet första gången den 2 september 1958. Den dagen åkte han hem tidigt från jobbet för att plocka svamp. Under osannolika omständigheter teleporterades han via en ljusstunnel till det levande trädet. Han beskrev denna upplevelse som en nära döden-upplevelse. Trädet som periodvis har vistats här på jorden har inte återvänt sedan den industriella revolutionen i början av 1800-talet. Det spår som kvarstår av trädet nu är dess hylsa som har förstenats och dött samt vildvin och murgröna.

Enligt Max Ros lever trädet numera i den Inre skogen. Den finns ingenstans. Vår värld kallar Arbor Vitae för den Yttre skogen. Arbor Vitae ansvarar för den ekologiska balansen på jorden och samlar solenergi till jordens back-up i den Inre skogen.

Trädets förhoppning är att mänskligheten ska förstå sina misstag och förändra sitt beteende för att återställa balansen i naturen. Över tid har Arbor Vitae börjat frukta att så inte kommer bli fallet och därför bestämt sig för ett försiktigt ingripande. Enligt Max Ros skedde detta den 2 september 1958 då han teleporterades via en ljusstunnel som skapats av en blomma från Inre Skogen. Blomman, som kallas Maxrosen förde honom då via tunneln till Arbor Vitae i den centrala delen av Inre Skogen. Vad som hände här vill han ännu inte förklara men det var en mycket stark och kraftfull upplevelse. Tre dagar senare hittades Max Ros av ett äldre par i den Yttre Skogen insvept i vildvin och murgröna.

Reflektioner: Skulpturen har formen av en pumpa. Den är så stor att jag skulle kunna gå in i den och den är bredare än mina utsträckta armar. Stammen är skrovlig och stadig. Bågarna är smala och verkar vara lite ömtåliga. De påminner mig om väldiga öron som lyssnar ner mot jorden. Det är fantasieggande! Öronen skulle också kunna lyssna ut mot omgivningen – studenter på väg in till en tenta, bilar som susar förbi eller människor som står i närheten och spekulerar. Alternativt kan bågarna liknas vid valv. Jag tänker då på Tomas Tranströmers dikt, Romanska bågar, om människans storhet och vilshenhet.

Jag uppfattar att skulpturen och berättelsen för en dialog med varandra. Det hela vittnar om hur fantasi och miljöengagemang kan förenas på ett filosofiskt och humoristiskt sätt. Idag växer endast lavar i gult och grått på trädets stam – det enda tecknet på liv.

Arbor Vitae, Livets träd 2011. Foto: Ingrid Andersson

Källor: <https://www.konstfack2012.se/carl-fredrik-hellstrom>
<http://carlfhellstrom.se>

Martin Sundvall f. 1975

Gunilla Derefeldt

Den lilla bronsskulpturen *Martin Sundvall f. 1975* är skapad av konstnären Martin Sundvall, född 1975.¹ Genom denna lilleputt till staty föreställande en man i seglarställ, som med fast blick och god balans står stadigt på marken, ger han sig själv lokal stjärnstatus men inte som forna tiders skulpturer av kungar och andra hjältar för att äras och dyrkas. "Genom storleken och placeringen på golvnivå håller han stjärnstatusen begränsad, kanske i likhet med den lokala omfattning som de flesta människor rör sig i."² Den minutiöst fina och noggrant utmejslade skulpturen fångade tillsammans med konstnären ord om sitt syfte och sin konstnärliga verksamhet mitt intresse. Mitt i prick fångar han vår tids mer demokratiska människosyn, något som präglar hela skulpturparken. Här finns inte de hjältestatyer som nu som en våg över världen raseras och demonteras i snabb takt. Den vanliga människan

Foto: Ingrid Andersson

och de mänskliga dimensionerna präglar alla Universitetsparkens skulpturer med kanske starkast uttryck i *Martin Sundvall f. 1975*, 2007 och i Martin Karlssons *Gamla Valla Koloniområde: Ett levande monument*, 2003.

Om sin konst uttalar sig Martin Sundvall så här: "Med datorn som huvudsakligt verktyg strävar jag efter att uppnå en syntes mellan klassiskt konstnärliga färdigheter och ingenjörskonst. Mina arbeten kretsar kring de frågeställningar om representation och rekonstruktion som knyter an till konsthistoriens idéer om avbildning, [...] att parker av dignitet ofta rymmer monument av kända och framstående personer. Inspirerad av TV:s ambition att göra stjärnor av dem man normalt kallar för vanligt folk ville jag nu själv ta plats i parkmiljön. Skulpturen är följaktligen en avbildning av mig, skapad via 3d-scanning, 3d-utskrift av en plastform och efterföljande gjutning."³

Foto: Gunilla Derefeldt

1. Universitetsparken, 2009, s. 27: "Martin Sundvall. Född 1975, bor och arbetar i Stockholm, högre studier i bl a historia, kemi, farkostteknik och kvantfysik. Konstnärliga studier vid Konstskolan Basis, Konstskolan Idun Lovén samt Kungliga Konsthögskolan där han 2008 tog sin magisterexamen i Fri konst."
2. och 3. Ibid., s. 27.

Skulpturparken som ett kollektivt minne – avslutande reflektion

Ingrid Andersson Gunilla Derefeldt

Offentliga skulpturer är en typ av monument. Enligt folklivsforskaren Peter Aronsson "skapas monument för att markera händelser och platser av yttersta vikt och basunera ut att de angår alla som vistas inom vår krets, nu och i alla tider."¹ Monument beställdes oftast till minne av kungar eller andra betydande personer. Förutom evigt hållbara och klassiska material som granit, brons eller liknande skulle det arkitektoniska formspråket ge uttryck för makt och soliditet. Ett för Linköping typiskt sådant monument är Folkungabrunnen med skulpturen *Folke Filbyter*. Monumentet gestaltar visuellt många välkända historiska händelser och kan idag sägas ingå i många östgötars och svenskers gemensamma kollektiva minnen av det förgångna. Enligt Alois Riegel är ett "avsiktligt minnesmärke i sin äldsta och mest ursprungliga mening en mänsklig skapelse, upprest i det specifika syftet att hålla enskilda mänskliga gärningar eller händelser levande i framtida generationers medvetande".²

Den mer demokratiska syn som växte fram under 1960- och 1970-talen inom det svenska universitets- och högskoleväsendet tycker vi återspeglas såväl i byggnaderna längs Corson som i Skulpturparken. Promenaden till parken visar på en intressant utveckling från de första husens karaktär av student-fabriker till det senaste huset som både genom storlek och namn sätter studenterna i centrum. Skulpturparken kan som helhet ses som ett enda monument i sig, och som uttryck för makt och soliditet vid ett ungt universitet. De individuella

elementen, de enskilda skulpturerna i detta monument, associerar dock till olika kollektiva minnen även om alla minner om en ny era med en mer demokratisk och humanistisk ordning med uttryck för individuella variationer utan hjältemod. Med skulpturer som Anna Odells *Imaginär sanning* ges en kommentar till den svenska psykvården och von Zeipels anorektiska flicka, *F-ble dimensions variable*, pekar på ett annat problem. Ett helt annat minne speglar *Gamla Valla koloniområde Ett levande monument*, som visar hur människor har odlat för såväl livets nödortfört som för dess njutning både förr och nu. Dessutom kommer den från ett näraliggande koloniområde. Inga av dessa exempel på skulpturer kan kallas för ärevördiga men de är likväl viktiga minnesmärken över mänskliga gärningar och grund för kollektiva minnen.

1. Aronsson, Peter i Monumentens besvärjelser. I Frykman, J & Ehn, B. (red.) *Minnesmärken: att tolka det förflutna och besvärja framtiden*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2007, s. 275.

2. Arrhenius, Thordis Den moderna monumentkulten. I Redin, J. och Ruin, H. (Red.) *Mellan minne och glömska*. Daidalos, Göteborg 2016, s. 218.

En djurmålarinna med penna, pensel och kavalett

Arend Wallenquist

Skämttidningen Strix finner man i årgång 1913, under rubriken "Jämlingar," en hel serie kvinnokarikatyler. Tecknaren Erik Lange ritade under detta år i tidningen sammanlagt 18 stycken sådana. Några ytterligare kommentarer var inte nödvändiga då alla kvinnorna förutsattes vara välbekanta för läsarna. Där finns namn som ännu idag är aktuella som Selma Lagerlöf, Anna Lindhagen och Ellen Key. Och i denna illustrationssamling av landets mest kända kvinnor, representativa för sina emancipationssträvanden och symboler för kvinnans självständighet, finner man även namnet Rosa Nordenskjöld, då endast 23 år gammal.

Det är ett namn, som trots att det under några år var så känt, numera är fullständigt bortglömt. I konstlexika och böcker med författarbiografier kan man hitta en del kortfattade notiser om Rosa Nordenskjöld: Hon levde mellan 1890 och 1950, gick på Althins målarskola 1905, studerade för Märta Améen 1906–1908, därefter hos Carl Wilhelmson 1909. Samma år for hon till Paris för fortsatta studier hos Simon, Ménard och Collet. Hon arbetade även med skulptur i Bourdelles ateljé. 1911–1912 var hon i München och Dachau. Det sistnämnda året studerade hon även en period för målaren Alfred Bergström. Där nämns också att hon drabbades av sjukdom under en vistelse på Kanarieöarna 1917 som hon aldrig tillfrisknade från.

Vid sidan om sin verksamhet som målarinna och skulptör var hon även författarinna. Rosa Nordenskjöld skrev sammanlagt fem uppmärksammade böcker samt djurkåserier, resereportage, artiklar och annat i olika tidningar, det mesta med egenhändiga illustrationer som visar hennes skicklighet som tecknare. Senare använde hon sig även av fotografier i sitt författarskap. Dessutom kan hon räknas till de allra tidigaste djurrättsaktivisterna i landet. Detta är hennes liv i korthet.

Det som väckte mitt intresse för Rosa Nordenskjöld var en av hennes böcker, *Ur hästarnes lif*, som jag ärvt. Boken, tryckt 1914, innehåller berättelser om olika hästöden, skickligt illustrerade med tuschteckningar. De är både humoristiskt skrivna och ändå tänkbara. Genom fortsatta efterforskningar har jag genom en sonson till Rosas syster fått tillgång till brev, dagböcker och album där hennes mor genom åren samlat tidningsurklipp om dottern som han godhetsfullt ställt till min disposition. Hos honom har jag även sett en del av hennes efterlämnade konstverk. Detta material har varit ovärderligt för att belysa den korta aktiva perioden i Rosas liv och hennes slutliga, tragiska livsöde.

Rosa var den yngsta av två döttrar till godsägaren och sedermera översten Gabriel Nordenskjöld i hans äktenskap med Signe Ortman. Hon hade en tre år äldre syster, Gabriella, som betydde mycket för henne både under uppväxten och senare i livet. På faderns sida fanns många militärer. Fadern var sonson till viceamiralen och friherren Otto Henrik Nordenskjöld, kanske den främste av Gustav III:s officerare under 1788–1790 års krig. På moderensida hade Rosa en genuint borgerlig bakgrund. Signes far var ingenjören Lars Gustaf Stähle. En äldre syster till Signe, Annie Stähle, gifte sig med landskapsmålaren Edvard Rosenberg. Signe hade mycket kontakt med sin syster och hennes make vilket säkert också haft betydelse för Rosas konstnärliga utveckling. Rosa och hennes kusin, Ida Rosenberg, träffades ofta, både som barn och under ungdomstiden. I Stockholm hade Rosa även kontakt med Idas bror Carl Gustaf Rosenberg som senare skulle göra sig ett namn som framstående landskapsfotograf och som säkert väckte hennes intresse för fotografering.

Rosa och Gabriella växte upp tillsammans på den småländska herrgården Virkvarn, en dryg mil norr om Oskarshamn. Det var ett liv i lantlig miljö i harmoni med naturen och dess djurliv och tamdjuren på gården, där främst hästar och hundar fängslade Rosa och där hennes djurintresse grundlades. Sin första dagbok skrev Rosa när hon var tio år och med långa uppehåll ett par år framöver. Där berättar hon om vad man sysslar med på gården. Ibland åker man häst och vagn till staden för pianolektioner eller tandläkarbesök. Man badar och fiskar i den lilla ån, Virån, som rinner fram strax nedanför herrgårdsbyggnaden. Man läste många böcker. Det är även ett umgängesliv de stora granngårdarna emellan där släktingar bor. Skolundervisningen sköttes av en guvernant. Man lekte med statarbarnen. Till jul bjöds de anställda med familjer till herrgården på julmat. Flickorna hade bakat pepparkakor och skaffat julklappar till alla barnen.

Teckning av Rosa vid kavaletten ritad av konstnärsvännen Signe Pettersson-Barth.

I nästa dagbok är Rosa femton år gammal men den går bara ett drygt år framåt. Rosa bor nu i Stockholm, inackorderad hos en släkting och går i Brummerska flickskolan. Samtidigt påbörjar hon sin konstnärliga utbildning hos Althins målarskola under en termin. Sedan flyttar hon över till Märta Améens skulpturutbildning, som hon också berättar om i sin dagbok. Brummerska skolan var en väletablerad skola för bättre bemedlade flickor och hade mycket gott renommé.

I denna dagbok möter oss en Rosa som mognat, är mer reflekterande men som också har en nästan studentikos humor. Den förmedlar även en liten tidsbild från sekelskiftets Stockholm av vad ungdomar kunde syssla med. Hon skriver en hel del om livet på skolan, fester man anordnar och om sina lärarinnor. Hon gick på teater, opera, konserter, tog ridlektioner, åkte skridskor, gjorde promenader i parkerna och utflykter i stadens omgivningar som brukligt var. Mest var hon tillsammans med kusinen och bästa vännen Ida, ibland även med kusinen Carl Gustaf.

Tyvärr finns inga brev kvar från hennes utlandsstudier. Men hennes konstnärliga utbildning får betraktas som ganska gedigen. Den utbildningsgång hon valde var inte ovanlig för kvinnliga konstnärer vid denna tid.

Tidigt hade Rosa sin inriktning mot djurmåleri klar. Den nära kontakten under uppväxten med herrgårdens olika husdjur har gjort djupa intryck. Hon arbetar i sina porträtt på att få fram de enskilda djurens individuella särdrag både i penn-teckningar och oljemålningar. Inte för inte har hon ibland fått epitetet djurpsykolog. Ömsint skapar hon små skulpturer av hästar och hundar så exakt som om de stannat upp i en rörelse. En konstnärskamrat har tecknat av henne i arbete. Rosas iakttagelseförmåga är lika skarp i hennes konst som i hennes författarskap.

21 år gammal ställde hon för första gången ut offentligt. Det var i den första samlingsutställningen som den då nybildade Föreningen Svenska Konstnärinnor anordnat i konstakademiens lokaler

med vernissage i mars 1911. Man hade valt att ställa ut verk av kvinnliga konstnärer från 1600-talet och fram till dagens unga konstnärinnor. Flera tidningsrecensioner har positiva omdömen just om några av Rosas verk. En tidning (Svenska Utlandstidningen) skriver t.ex: "Rosa Nordenskjölds 'Betande häst' visar att Märta Améen här fått en värdig lärjunge".

Nästa utställning de Svenska Konstnärinnorna anordnade var i Lund våren 1913. Rosas namn finns med bland utställarna men inte i några recensioner. I november samma år deltog Rosa i en utställning i Wien med samma uppläggning som den från 1911 där den gjorde succé.

Rosas konstnärliga genombrott kom efter den separatutställning i Konstnärsklubbens lokaler hon anordnat den 15 januari till 15 februari 1914, 24 år

gammal. Av totalt 70 utställda verk var 34 oljemålningar, en skulptur i gips, *Betande häst*, en i brons, *Lekande hund* samt resten kol- och tuschteckningar. Här finner man även en tavla som blivit central i hennes produktion, *Marche funèbre*, Dödsmarsch. Den föreställer en flock hästar, gamla och utslitna, som hårdhänt drivs fram mot slakthuset. Signaturen E.V.A. (Annie Åkerhielm af Margretelund) i Nya Dagligt Allehanda ger en målände skildring av tavlan: "Främst fångs vår blick af den stora duken 'Marche funèbre'. Det är icke öfverdrift att säga, att den är af monumentalt tragisk verkan. Under en blygrå hösthimmel öfver en skymmande ödslig hed vandrar en flock förbrukade hästar sin sista vandring. Hur individuell är ej hvar och en, hvilka lifstragedier läser man ej i dessa till typ så vidt skilda djurgestalter, som ändå så sammanmält till enhet under bördan af sitt gemensamma

Betande häst, gipsskulptur av Rosa Nordenskjöld.

Marche funèbre av Rosa Nordenskjöld.

sorgliga öde." Den kände kulturskribenten Waldemar Swahn, avslutar sin ganska långa recension med följande sammanfattning: "Den vackra utställningen manar både genom sin kvalitet och sina motiv till intresserad uppmärksamhet." I Idun gjorde Elin Wägner ett reportage om henne. Hon skriver bl.a. att Rosa "redan som femåring... gjorde croquier af hästarna i stallet hemma i Wirqvarn i Småland."

Vid sidan av konststudierna skrev Rosa artiklar i olika tidningar och tidskrifter t.ex. om en vandring i de tyska alperna med utgångspunkt från München. För Stockholmsposten skrev hon en serie artiklar från Frankrike sedan hon erhållit ett av tidningen utlyst resestipendium. Hon finner även motiv från sina utlandsresor till många av djurbertelserna i de böcker hon senare skriver. Här har hon även funnit motivet till *Marche funèbre* i de Parisiska slakthusen. Med stor indignation skildrar hon hur illa hästarna som drar spårvagnarna i Paris behandlas, hur de piskas blodiga och ibland segnar ned döende på gatan. Hon sprider sina alster i olika tidningar landet runt då inkomsterna är viktiga för hennes uppehälle. Hon skriver debattartiklar om cirkusdjurens hårda lott eller om hur djuren tvingas bo i alltför trånga burar i djurparkerna. Hon skriver även om organisationen Purpurkorset, hästarnas "Röda kors", som tog hand om hästar som skadats på slagfälten under första

världskriget. Man kan förstå att hon blev en förgrundsgestalt i föreningen Djurens vänner.

Den tunna debutboken, *Hästar*, vänder sig närmast till barn. Den kom ut 1911 och är på endast 35 sidor. Dessförinnan hade Rosa skickat texterna för bedömning till ingen mindre än Selma Lagerlöf, vår då främsta kvinnliga författare, medlem av Svenska Akademien och nybliven nobelpristagare i litteratur och som uppmuntrat henne. Signe visar även dotterns teckningar för Georg von Rosen, en dominerande men även kontroversiell gestalt inom tidens konstliv, målare, professor vid konstakademien och dess direktör fram till 1908. Han var mera kritisk till hennes produktion men ansåg Rosa begåvad. Han uppmanade henne dock att vänta med att publicera sig vilket hon dock ej gjorde.

"Det är en älskvärd utan stora pretentioner tillkommen liten bok med hjärtegod och stämningsfulla skildringar af typer ur hästarnas värld med dess få fröjder och många lidanden." skriver Stockholms Dagblad, ett typiskt exempel på de många positiva recensioner boken fick.

Sporrad av det goda mottagandet på hennes första bok fortsatte Rosa sin bokutgivning med den tidigare nämnda *Ur hästarnes lif* och 1917 *Noaks ark* som kom ut medan hon var utomlands, bägge med egna tecknade illustrationer, den senare också

med berättelser om andra djur än hästar. Efter resan till Kanarieöarna kom boken *Djur och människor på Kanarieöarna* 1918 som är en sammanställning av de tidningsartiklar hon skrev hem. Här finner man inte bara teckningar utan även välkomponerade fotografier. Även dessa böcker fick genomgående goda recensioner. Det verkar som om Rosa med sina djurkåserier, som vi idag skulle kalla dem, hittat en egen liten litterär nisch, uppskattad av många. Intressant är även att Rosa själv gjort omslagen till sina böcker.

I november 1916 for Rosa via Kristiania (Oslo) till Bergen där hon steg ombord på en fraktbåt som även tog passagerare och som skulle fara till England för att sedan fortsätta till Kanarieöarna. Resan var riskfylld då världskriget pågick som intensivast och tyskarna hade ubåtar lurande i farvattnen. Risken för torpedering var stor och man lät livbåtarna hänga utanför relingen för att snabbt sättas i sjön om något hände, och passagerarna fick hytter i höjd med däck. Resan tog av olika skäl lång tid men den 30 december nådde man lyckligt fram till Las Palmas efter en resa på drygt sex veckor.

Rosa utnyttjade tiden effektivt och utforskade öarna, tecknade och fotograferade. På Teneriffa besteg hon bl.a. vulkanen Tejde, ett på den tiden en imponerande, inte minst fysisk, prestation för en ensam ung kvinna. Idag går slingrande asfaltvägar för turistbussarna över de karga stenslättorna mot vulkanens fot där Rosa mödosamt tog sig fram på ryggen av en åsna. Och en linbana går nu nästan ända upp till vulkantoppen dit Rosa själv fick klättra med packning.

Under sensvåren var Rosa klar med det hon skulle göra på Kanarieöarna och materialet till artiklarna som sedan skulle bli en bok hade hon skickat hem. Men det visade sig att det inte gick att få någon båtlägenhet till Sverige och hon blev orolig för framtiden. Värmen var tryckande och det rådde en misstämning bland de européer som blivit fast där.

Den 12 juni fick modern ett oroande telegram från den svenske konsuln att Rosa var intagen på sjukhus för akuta psykotiska symtom, en sjukdom som kanske legat latent och utlösts av hennes svåra situation.

Så småningom kunde hon hämtas hem av sin systers make och hon kom till Trelleborg den 28 augusti efter en dramatisk färd genom krigförande länder som krävde särskilda diplomatiska ingripanden på ministernivå för gränspassagerarna.

Rosa behandlades först av den kände professorn i psykiatri vid Karolinska sjukhuset, Bror Gadelius, bl.a. känd för boken *Skapande fantasi och sjuka skaldar* som handlar om Tegnér och Fröding. Men efter en tillfällig remission året efter, sjunker hon ohjälpligt allt djupare in i sin sjukdom, en svår form av schizofreni. I ytterligare 32 år skulle hon leva, helt improduktiv och avskild från världen. Hon gick bort 1950, 60 år gammal, ensam och bortglömd. Kvar i livet av hennes nära anhöriga är då bara system Gabriella som ordnar med en begravning i stillhet.

1922 kommer Rosas sista bok ut, *Dagrar och skuggor*. Det är Gabriella som sammanställt den av olika texter och teckningar hon hittat bland systemens papper. Den känns som en postum bok. I inledningen under rubriken 'Livsbild' skriver hon: "Det var på Kanarieöarna . . . som du, nerbruten av arbete, själsstrider och hemlängtan drabbades av ditt öde. Din tankevävs vackra mångskiftande trådar blevo ohjälpligt söndertrasade, men det arbete du lämnat efter dig minnas vi med tacksamhet." Hoppet om tillfrisknande är ute. Den tavla som låg Rosas hjärta närmast, *Marche funèbre*, skänktes 1924 till Veterinärinstitutet och har nu hamnat på Ultuna utanför Uppsala och är det enda av hennes verk som finns på en offentlig institution i landet.

Boken är intressant då den visar en del nya sidor av Rosa. Även den fick goda recensioner. Bo Bergman skriver insiktsfullt om den i Dagens Nyheter under rubriken 'En skissbok':

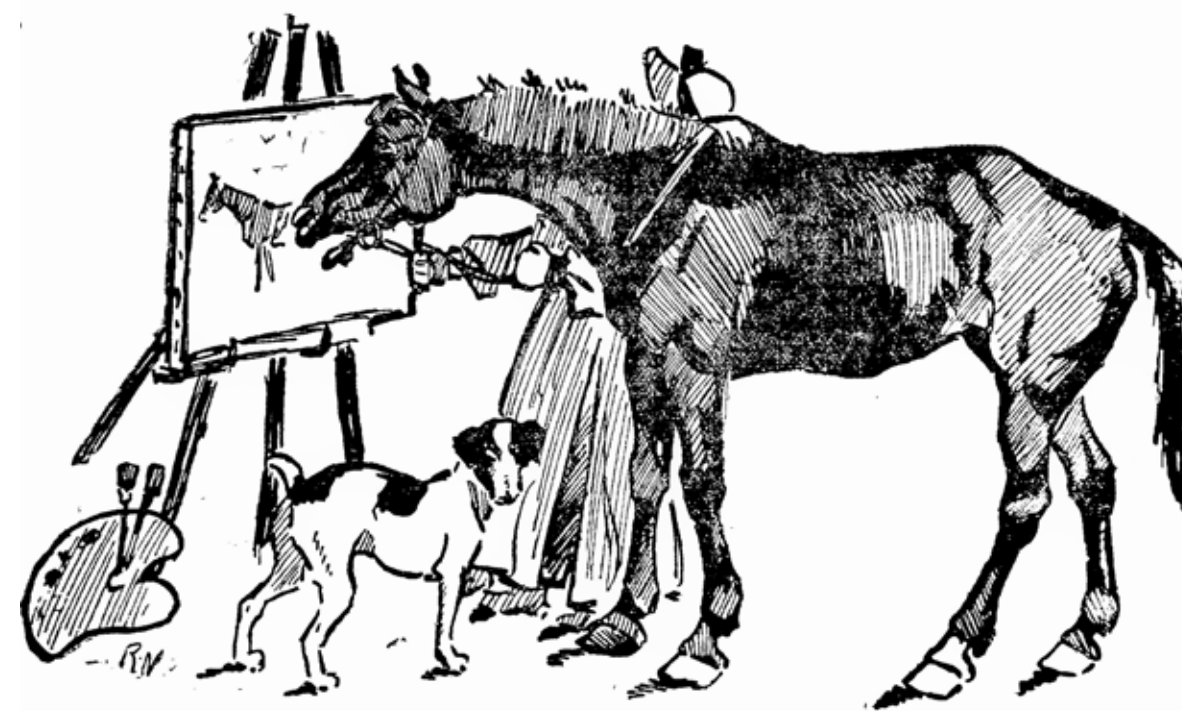
" . . . Djurmålarinna, tecknare, skulptris, författarinna, fick hon sin talang aldrig riktigt samlad. [. . .] De små studierna på området vittna om en vacker blick för det karakteristiska; det är inte släktet utan individerna som tecknas. Man får både roande och rörande drag, och blyerts-stiftet kompletterar pennan. [. . .] Alldeles främmande för tidens stora brytningar tycks författarinnan heller inte stått; boken avslutas med några fantasier över det vardande som närmast betraktas som en andens frigörelse ur döda former. Mycket mer än välme-

nande hugskott blir väl inte dessa små inlägg – även om de, som sagt, tyda på ett receptivt sinne. [. . .] Dagrarna äro starkare än skuggorna i den lilla skissamlingen, som andas harmoni och jämnvikt. Man läser den med behag."

I denna bok finns en avbildning av en tavla målad med kol och färgkrita som Rosa kallat *Präriebrand*. (Se omslaget.) Det är en stor skiss på papper, tänkt som förlaga till en målning. Man ser hästar som skräckslaget flyr från det brinnande gräset, en omskakande visuell upplevelse. Kanske visar den på en konstnärlig väg som hon skulle vidareutvecklat om hon inte drabbats av sin sjukdom.

Rosa Nordenskjölds aktiva liv blev kort men ändå hann hon med mycket. Hennes konstnärliga produktion blev dock obetydlig. Det är främst böckerna med deras djurskildringar i ord och bild som har kvar mycket av sin friskhet, humor och omedelbarhet, det gör dem på sitt sätt tidlösa. Det finns anledning att rädda henne från glömskan.

En fullständigare bild av Rosa får man av min bok, *Djurmålare, skulptris och författare. Rosa Nordenskjölds konstnärskap och tragiska levnadsöde* som kom ut i december 2020. Ett exemplar har jag donerat till KKL:s bibliotek.

Teckning av Rosa Nordenskjöld, en slutvinjett.

Konstböcker som kommit ut i Sverige 2020-2021 – ett personligt urval

Charlotte Kroon

Utställningar och konstnärer

Trots Coronaläget så har det varit en hel del utställningar på museer i Sverige, och där det finns en utställning finns det numera även en bok. Stora fina böcker, med rikt bildmaterial, och intressanta böcker med mycket text att läsa från pärm till pärm.

Brännpunkt Europa: nysakligheter 1919–1939 (Göteborgs Konstmuseum) blev jag så glad när jag fick i min hand! Äntligen något nytt visat och skrivet om svensk och europeisk konst under 1900-talets första hälft. Recensionerna av utställningen är visserligen lite blandade, men boken fyller ett tomrum! Om denna tid finns mycket skrivet förut, men det mesta är skrivet under samma tid...Leta gärna upp Recension: Brännpunkt Europa med Cecilia Blomberg, 2:36 minuter på Sveriges Radio på nätet.

Alberto Giacometti: ansikte mot ansikte /red. Jo Widoff... är utställning och bok från Moderna museet 2020, alltid intressant med en svensk ny bok om en stor internationell konstnär.

Art Nouveau: från Larssons till Zappa, utställning och bok från Göteborgs konstmuseum 2020. Med Larssons avses förstås Carl och Karin Larsson, och svensk Art nouveau/Jugend/Stile floreale/Liberty style placeras in i sitt sammanhang, både kring och strax efter förra sekelskiftet, och på 1970-talet. Artipelag har ställt ut verk av kvinnliga konstnärer, och producerat boken *Signature women: 100 år på den svenska konstscenen* / red, Frida Andersson m.fl. Boken kommer att kunna fungera som uppslagsverk framöver.

I vår nära miljö har vi Morgan Johansson från Väderstad, som brukar vara med på konstundan Konst runt Omberg, (när det är en). I somras, 2021, ställde han ut på Gränna museum, och boken *Kust och hav* fanns att köpa där. Det är den andra boken med fåglar och miljöer i akvarell. Att bläddra i den ger ett lugn, som om vi vore ute på södra Öland, eller på Omberg, som en underbar liten utställning som får plats på nattygsbordet.

Hilma af Klint är numera världsberömd, utställ-

ningarna fraktas över världen. Så kul då att upptäcka att årets bok *Hilma af Klint: ockult målarinna och abstrakt pionjär* av Åke Fant är en nyutgåva av en bok från 1989! Även utgiven som katalog från Moderna museet.

Zorn: en svensk superstjärna / red. Carl-Johan Olsson, är en tjock bok full av färg, som i samband med en utställning på Nationalmuseum sätter Zorn i det sammanhang han förtjänar.

För den modeintresserade har Augusta Lundin äntligen fått en utställning, och det på Thielska galleriet. Boken heter *Augusta Lundin: Haute Couture på svenska* / Lotta Lewenhaupt och Anna Bergman Jurell.

Sara Danius galaklänningar ritade av Per Engsheden har varit utställda på Nationalmuseum vintern 2020-2021. Det finns en katalog till utställningen. En bok med titeln *Danius och modet* av Marie Ledendal och Philip Warkander, med endast text fördjupar. Philip Warkander blev först i Sverige att doktorera i modevetenskap 2013. Och så har vi förstås *Sidenkatedralen och andra texter*, postumt av Sara Danius själv, essäer om mode och väldigt mycket annat.

En av de intressantaste böckerna är utgiven av Nationalmuseum, och *Transformativa möten: Nationalmuseum ur ett feministiskt perspektiv* av Margareta Gynning, mångårig curator på museet. Här är det ingen utställning, utan Margareta Gynning utgår från verk på museet. Det handlar mycket om väl kända och bekanta konstverk, svenska som utländska i konsthistorien, och här får vi nya vinklar. Renoirs impressionistiska målningar från Paris, där vi ser kvinnor och män som roar sig, var för samtiden tydliga bilder av välbeställda män och demimonder. Hanna Paulis porträtt av Venny Soldan Brofeldt i ateljén är rimlig både för oss och för de två konstnärerna, men för Parispubliken, när målningen ställdes ut på Salongen var den mycket märklig, kritikerna undrade varför hon satt i fångelse? För ingen annan sitter väl på golvet...

Praktverk

Swedish grace: en bortglömd modernism / red. Peter Elmlund m. fl. är en mycket stor bok med fint bildmaterial, som handlar om våra stora kända byggnader som t.ex. Stockholms Konserthus och Stockholms Stadsbibliotek.

Biografi

För alla som läst Astrid Lindgrens böcker, blivit lästa för, eller läser numera för någon, och uppslukas av bilderna, så finns nu boken om en av de största av hennes illustratörer: *Ilon Wikland: ett konstnärsliv* / Enno Tammer (övers. från finska).

Var vid gott mod: en bok om konstnären fröken Märta Måås-Fjetterström handlar om den skygga textilkonstnären i Båstad, som besvarade alla frågor om henne själv med: Se på mina mattor.

Konsthantverk

Vävt och broderat under två sekler: kvinnokraft och kvinnokultur / Kerstin Gynnerstedt. Om textilerna på en småländsk släktgård. Äntligen har Småland fått en sådan bok! Det brukar vara från rika textilbygder, som Skåne, Hälsingland eller Östergötland som sådana här inventeringar kommer.

I år är det inte textilen som är i fokus, den får vara en del bland annat, i *Hälsinglands inredningskultur* / red. Ingalill Nyström m. fl.

Östgötakoftor: stickat kulturarv från 1940-tal av Ann-Sofie Svansbo och Anna Lindqvist har väl inte undgått någon sticksugen eller allmänt textilintresserad i Linköping?

Fotoböcker

För den som vill se intressanta fotoböcker, och veta mer om fotokonstens utveckling rekommenderas Hasselbladsstiftelsens (Göteborg) Hasselblad Award, varje år skapas en bok om pristagaren. 2020 kom dessutom en bok om detta pris, pristagare och böcker: *Hasselblad Award: celebrating photography* / red. Jenny Blixt m. fl.

Diverse

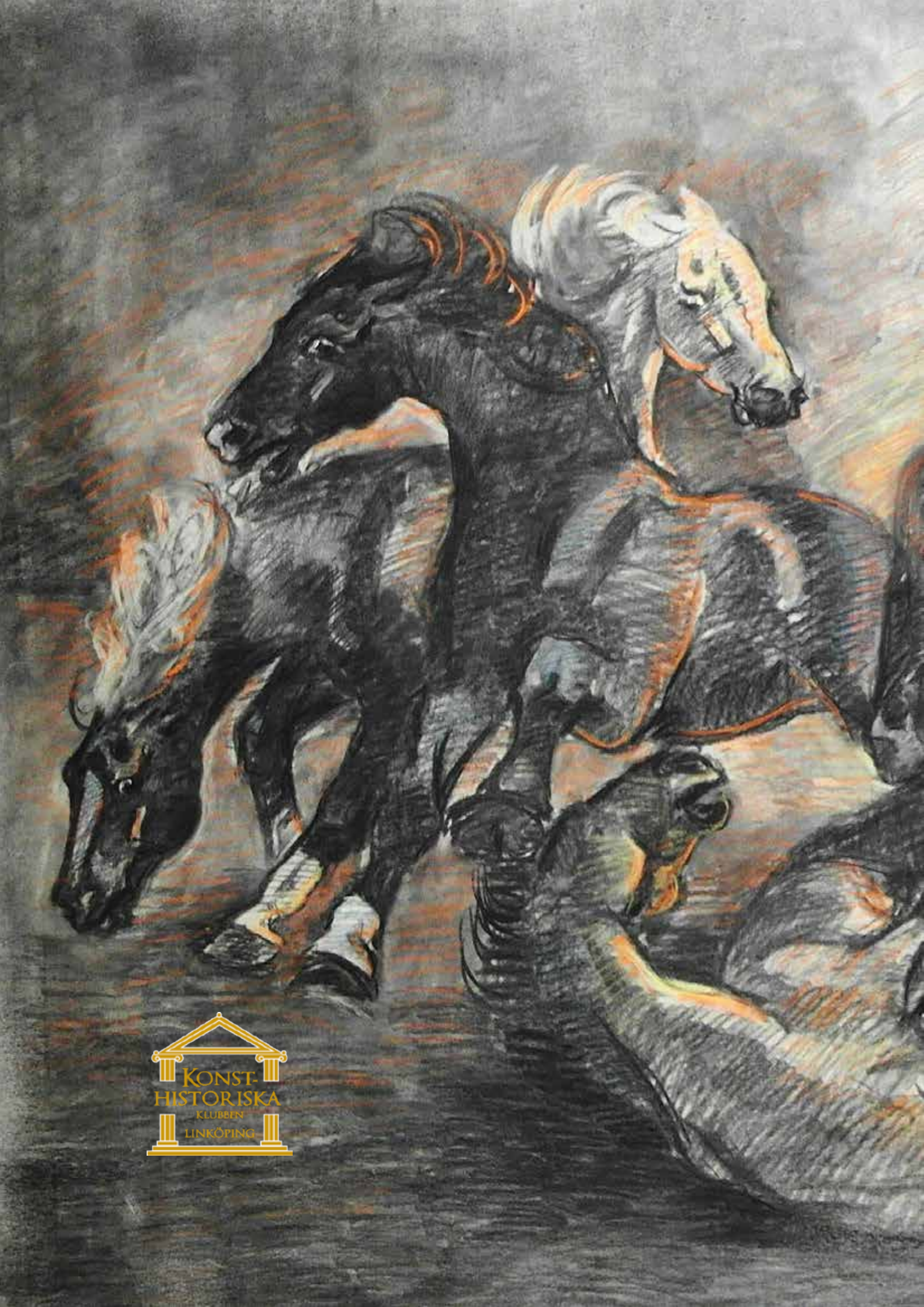
Är det någon mer här som gillar det som bara nästan finns? *Sällsamheter i den Svagiska unionen* av Mats Åkerman är en bok om en bit land, komplett med kartor och kultur, som ligger, ja, här nånstans, eller där, fast inte just nu, utan nyss...? En alldeles egen värld.

Så många böcker, så lite tid... Det finns så många fler som inte får plats här: årets Lars Lerin, en ny liten bok om Isaac Grünewald, om skulptören Liss Erikssons offentliga verk, en stor bok om Sigurd Lewerentz...

Samtliga böcker utom katalogen till Per Engshedens klänningar för Sara Danius finns att låna på Linköpings universitetsbibliotek, alla kan få lånekort.

Ett urval. Foto: Charlotte Kroon

KONST-
HISTORISKA
KLUBBEN
LINKÖPING